

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

PR ./ riksåklagaren ang. häktning

(Svea hovrätts beslut den 20 oktober 2016 i mål nr Ö 8825-16)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt inkomma med svarsskrivelse. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts beslut. Jag tillstyrker dock att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

PR är medborgare i Litauen och har hemvist i Litauen. Han ankom till Arlanda flygplats den 8 oktober 2016 med flyg från Dubai för att därefter resa vidare till Helsingfors. På Arlanda påträffade tullen 28,88 kilo kat i hans bagage. PR anhölls samma dag och häktades den 11 oktober 2016 som på sannolika skäl misstänkt för narkotikasmuggling. Som särskilt häktningsskäl angavs risk för att PR avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara). Vidare angavs att skälen för häktning uppväger det intrång eller men som åtgärden innebär för PR eller för något annat motstående intresse.

PR åtalades för narkotikasmuggling för att den 8 oktober 2016 uppsåtligen ha underlåtit att anmäla 28,88 kg kat, som är narkotika, till tullbehandling i samband med införsel till landet.

Tingsrättens dom och beslut

Tingsrätten dömde PR för narkotikasmuggling till fängelse i tre månader samt beslutade att PR ska stanna kvar i häkte till dess domen i ansvarsdelen vinner laga kraft mot honom, dock längst till dess han hade frigetts villkorligt om domen hade varit lagakraftvunnen.

Som särskilt häktningsskäl angavs flyktfara.

Hovrättens beslut

Sedan PR överklagat tingsrättens beslut avlog hovrätten överklagandet.

Överklagandet

PR har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens beslut, ska häva häktningen och omedelbart försätta honom på fri fot.

PR har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Han är medborgare i Litauen och saknar hemvist i Sverige. Han är medborgare i EU. Han driver ett företag med inriktning på bilreparationer och har en fast adress i Kaunas, Litauen, där han bor med sin fru och sitt barn. Han är tidigare ostraffad och har ett ordnat liv och tillvaro. Det finns inga omständigheter som talar för att han skulle avvika från den adress i Kaunas på vilken han stadigt bor och uppehåller sig. Brottet han erkänt och dömts för är inte av någon allvarigare beskaffenhet, vilket påverkar proportionaliteten. Slentrianmässigt återopande av flyktfara som häktningsgrund då den tilltalade inte har hemvist i Sverige ska inte kunna komma i fråga. Beslutet strider mot likabehandlingsprincipen i art. 24 i EU:s direktiv 2004/38/EG om unionsmedborgare och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier (det s.k. rörlighetsdirektivet). Det var helt omotiverat att frångå likabehandlingsprincipen när beslut fattades gällande häktning av PR.

PR har som skäl för prövningstillstånd anfört följande. Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen tar ställning i frågan om vilka omständigheter som ska anses utgöra flyktfara för en europeisk medborgare. Underrättspraxis spretar och ett klagande behövs för en enhetlig rättstillämpning. En fortsatt spretande underrättspraxis riskerar att medföra att medborgare med hemvist i ett annat land diskrimineras medan andra åtnjuter samma rättigheter som en person med hemvist i Sverige.

Grunderna för min inställning

Häktning pga. flyktfara

Häktning får, enligt 24 kap. 1 § rättegångsbalken, ske bl.a. av den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara).

Med ”avviker” menas i detta sammanhang att den misstänkte i avsikt att undgå lagföring eller straff lämnar sin bostads- eller vistelseort så att lagföring eller straffverkställighet omöjliggörs eller försvåras avsevärt. Under rekvisitet ”på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff” faller bl.a. åtgärder genom vilka den misstänkte utan att lämna orten undandrar sig lagföring eller straff, t.ex. håller sig undan eller anlägger förklädnad eller på annat sätt förändrar sitt utseende. Att den misstänkte under utrednings- eller rättegångstiden kommer att vara svår att anträffa om han eller hon inte häktas är i sig inte något

häktningsskäl. I sådana fall kan i stället polishämtning aktualiseras. (Prop. 1986/87:112 s. 29; Fitger m.fl., Rättegångsbalken I, s. 24:9 f. och JO 1983/84 s. 56. Se också NJA 2007 s. 337.)

Syftet med att häkta en person pga. flyktfara är att säkerställa att förundersökning och rättegång ska kunna genomföras liksom att ett utdömt fängelsestraff ska kunna verkställas. Häktning pga. flyktfara har således två legala funktioner. En *bevissäkrande funktion* – genom att beröva den misstänkte friheten försäkras man sig om information från honom eller henne under förundersökningen och vid huvudförhandlingen. Vidare, en funktion som *säkerhetsåtgärd* – genom att häkta den misstänkte säkras verkställigheten av en eventuell dom på ett frihetsstraff. (Ekelöf m.fl., Rättegång, tredje häftet, 7 uppl., s. 57.)

Risken för att personen i fråga undandrar sig lagföring eller straff ska framstå som konkret och beaktansvärd med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, bl.a. brottets beskaffenhet och den misstänktes förhållanden (a. prop. s. 71 f. och s. 102 samt JuU 1987/88:7 s. 1 och s. 27). ”Risk” är ett relativt lågt beviskrav och innebär, enligt Ekelöf m.fl., knappast något krav på att sannolikhetsövertikt ska föreligga för bevisemat i fråga (Ekelöf m.fl., a.a. s. 56). Flyktfara är den särskilda häktningsgrund där sambandet mellan brottets svårhet och riskbedömningen är starkast; risken för flykt ökar ju strängare straff som har dömts ut. En typsituation där risken för flykt aktualiseras kan vara om en person har svag förankring i det svenska samhället, t.ex. en utlänning som saknar anknytning till Sverige eller vars anknytning hit är svag. Vidare kan den som saknar bostad, arbete och social förankring i övrigt vara flyktbenägen eftersom incitamenten att stanna kvar på gärningsorten är få. Risken för flykt är mindre för den som har arbete, familj, bostad och starka ekonomiska skäl att stanna kvar på orten. (Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 2012, s. 194 f.)

De ursprungliga reglerna om flyktfara som häktningsgrund utformades när det var svårare än nu att få till stånd lagföring och straffverkställighet utomlands beträffande brott som begåtts i Sverige. Det internationella straffrättsliga samarbetet inom EU har intensifierats de senaste åren och innebär att EU:s medlemsstater bistår varandra i pågående brottsutredningar eller inför och under rättegångar i brottmål samt att staterna hjälper varandra med att verkställa en utdömd straffrättslig påföljd.

Den EU-rättsliga likabehandlingsprincipen

Att beakta vid frågor som kan inskränka EU-medborgares fria rörlighet inom EU är bl.a. artiklarna 24 och 27 i det s.k. rörlighetsdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgare och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier).

Enligt artikel 24 ska alla unionsmedborgare som enligt rörlighetsdirektivet uppehåller sig i den mottagande medlemsstaten åtnjuta samma behandling som den medlemsstatens egna medborgare inom de områden som omfattas av fördraget. Principen återfinns också i det s.k. diskrimineringsförbudet i artikel 18 FEUF (Fördraget om Europeiska Unionens funktionssätt) som stadgar att all diskriminering på grund av nationalitet ska vara förbjuden inom EU-fördragets tillämpningsområde.

Artikel 27 i rörlighetsdirektivet stadgar att den fria rörligheten för unionsmedborgare (och EES-medborgare) får begränsas av hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller hälsa. Åtgärder som vidtas av hänsyn till allmän ordning eller säkerhet ska stämma överens med proportionalitetsprincipen och uteslutande vara grundade på medborgarens personliga beteende. Tidigare straffdomar får inte i sig utgöra skäl för sådana åtgärder. Medborgarens personliga beteende måste utgöra ett verkligt, faktiskt och tillräckligt allvarligt hot mot ett grundläggande samhällsintresse. Motiveringar som inte beaktar omständigheterna i det enskilda fallet eller som tar allmänpreventiva hänsyn ska inte accepteras.

Hindrar likabehandlingsprincipen häktning pga. flyktfara av EU-medborgare som är bosatt i en annan EU-stat än Sverige?

Det s.k. rörlighetsdirektivet slår fast rätten för medborgare inom EU att röra sig fritt inom medlemsstaternas territorium. Det är således unionsmedborgarskap och inte hemvist inom EU som utgör grundläggande status för den fria rörligheten för personer (se bl.a. skäl 3 i rörlighetsdirektivet).

Det är ett centralt och grundläggande intresse för såväl Sverige som andra länder inom EU att brott kan utredas och lagföras och att straffpåföljden kan verkställas. Den som har begått ett brott ska inte kunna undgå straff.

I målet är fråga om det kan tillmätas självständig betydelse vid bedömningen av om flyktfara föreligger att en EU-medborgare som begått brott i Sverige har hemvist i en annan EU-stat eller om en sådan bedömning skulle strida mot den EU-rättsliga likabehandlingsprincipen. Om en person, en svensk medborgare eller en medborgare i en annan EU-stat, är bosatt i en annan EU-stat än Sverige är möjligheterna till lagföring och straffverkställighet i Sverige betydligt mindre än om samma person är bosatt i Sverige. Om personen i fråga är bosatt i Sverige och inte inställer sig till förhandling eller för verkställighet av en fängelsepåföljd kan beslutas om polishämtning av den misstänkte eller dömde. Redan detta faktum torde utgöra skäl för en i Sverige bosatt person att inställa sig till en förhandling eller för verkställighet av ett utdömt fängelsestraff. Verkställighet genom polishämtning är emellertid inte möjligt om personen befinner sig i en annan EU-stat. I sådana fall måste istället hjälp med att få till stånd verkställighet av det utdömda straffet sökas från den andra EU-staten

genom internationellt rättsligt samarbete. Sådant är sällan möjligt om det gäller verkställighet av korta fängelsestraff.

För att överlämnande från Litauen till Sverige för verkställighet ska kunna ske enligt en europeisk arresteringsorder krävs att en frihetsberövande påföljd om minst fyra månaders fängelse har dömts ut, se 4 § förordningen (2003:1178) om överlämnande till Sverige enligt en europeisk arresteringsorder. Det finns också vissa möjligheter att översända en svensk dom till en annan medlemsstat inom EU, exempelvis Litauen, för att där erkännas och verkställas om den dömdes sociala återanpassning underlättas av att verkställigheten överförs dit, se 2 kap. 1 § andra stycket lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen. Om det vid tidpunkten för översändande av den svenska domen återstår mindre än sex månader av påföljden att avtjäna får den svenska domen dock sändas över till en annan medlemsstat för att erkännas och verkställas där endast om särskilda skäl talar för att verkställigheten ändå överförs till den andra staten. Särskilda skäl kan vara t.ex. humanitära skäl (prop. 2014/15:29 s., 70). Vidare finns enligt 2 § lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott vissa möjligheter att göra en framställning om överförande av lagföringen till en annan stat, bl.a. till Litauen, trots att frågan om ansvar för gärningen prövats här i landet genom lagakraftvunnen dom. Proportionalitetshänsyn kan dock tala emot överförande av lagföring om den aktuella domen avser ett kortare fängelsestraff.¹

När det gäller kortare fängelsestraff är således möjligheterna att med hjälp av internationellt straffrättsligt samarbete inom EU begära en dömd person överlämnad från Litauen till Sverige för verkställighet eller att begära verkställighet av påföljden i Litauen mycket små.

Enligt min uppfattning måste därmed vid frågan om det finns risk för att en misstänkt person avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straffverkställighet kunna vägas in att den misstänkte är bosatt i en annan EU-stat, och detta alldeles oavsett om personen i fråga är medborgare i Sverige eller i en annan EU-stat. Om en person är bosatt i en annan EU-stat finns ofta risk för att verkställighet av, framför allt korta, fängelsestraff omöjliggörs eller försvåras avsevärt. Om den misstänkte helt saknar anknytning till Sverige kan ofta på goda grunder antas att denne underlåter att inställa i Sverige för att kunna verkställa straffet.

Det är inte den misstänktes medborgarskap som är avgörande för bedömningen av flyktfara utan personens hemvist. Här kan jämföras med regleringen i 24 kap. 2 § 2 rättegångsbalken om att en person som är på sannolika skäl

¹ Jag vill dock påpeka att det mellan de nordiska länderna finns större möjligheter till delgivning och överförande av lagföring eller straffverkställighet.

misstänkt för ett brott får häktas oberoende av brottets beskaffenhet om han eller hon saknar hemvist inom riket och det finns risk för att han eller hon genom att bege sig från riket undandrar sig lagföring eller straff.

Att en i en annan EU-stat än Sverige bosatt EU-medborgare under andra omständigheter, dvs. med hemvist i Sverige, inte hade häktats pga. flyktfara innebär, till följd av det ovan sagda, inte att medborgare i andra EU-stater än Sverige diskrimineras i förhållande till svenska medborgare eller inte behandlas lika som svenska medborgare. Jag anser därmed inte att en tillämpning av 24 kap. 1 § rättegångsbalken på sätt som skett i detta mål strider mot de EU-rättsliga principerna om likabehandling och icke-diskriminering eller att EU-rätten på något annat sätt hindrar hänsynstagandet till en persons hemvist där detta, såsom när det gäller häktning pga. flyktfara, är relevant.

Bedömningen i detta fall

PR är dömd för att ha smugglat narkotika till Sverige. Påföljden har bestämts till fängelse i tre månader. När det gäller PRs personliga förhållanden finns i målet inga andra uppgifter än de han har lämnat själv, dvs. att han är tidigare ostraffad, bor med fru och ett barn på fast adress i Kaunas i Litauen samt att han driver eget företag inriktat på bilreparationer. Om han i stället varit bosatt i Sverige, allt annat lika, hade han sannolikt inte häktats pga. flyktfara eftersom risken för att han då skulle undgå straffverkställighet inte varit beaktansvärd. PR är emellertid inte bosatt i Sverige utan i Litauen. Han har inte någon anknytning till Sverige och har inte uppgett att han har för avsikt att stanna på någon adress i Sverige i avvaktan på straffverkställighet. Om PR inte inställer sig för verkställighet i Sverige finns ytterst små möjligheter att med internationellt rättsligt samarbete få till stånd verkställighet av straffet i Sverige eller i Litauen. Redan detta förhållande innebär att incitament för PR att bege sig till Sverige, som han inte har någon anknytning till, för att verkställa den knappa månad som återstår av det utdömda fängelsestraffet torde saknas. Det finns därmed en avsevärd risk för att verkställighet av det utdömda fängelsestraffet omöjliggörs eller i vart fall försvåras avsevärt.

Det finns således en konkret och beaktansvärd risk för att PR avviker eller på annat sätt undandrar sig straff om han inte är häktad. Med hänsyn till brottets allvar och övriga omständigheter i målet anser jag att häktning i detta fall uppväger det intrång eller men i övrigt som det innebär för PR eller för något annat motstående intresse att han är häktad. Syftet med häktning kan i detta fall inte tillgodoses genom t.ex. reseförbud och anmälningskyldighet.

Mot denna bakgrund anser jag att hovrättens beslut ska stå fast.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

I hovrätter och tingsrätter synes stor oenighet råda beträffande under vilka förhållanden häktning av EU-medborgare med hemvist i en annan EU-stat kan ske pga. flyktfara när, som i detta fall, ett kortare fängelsestraff har dömts ut. Göta hovrätt ansåg i ett refererat avgörande att likabehandlingsprincipen inom EU-rätten medförde att det inte fanns förutsättningar att häkta en EU-medborgare utan hemvist i Sverige på grund av flyktfara, när denne blivit dömd till fängelse i tre månader för grovt rattfylleri (RH 2014:41). Med hänvisning till denna dom fann Södertörns tingsrätt att det saknades förutsättningar att häkta en EU-medborgare pga. flyktfara (Södertörns tingsrätts beslut den 20 juli 2016 i mål B 8636-16). I detta mål har såväl tingsrätten som hovrätten dock gjort en annan bedömning. Se också bl.a. Svea hovrätts beslut den 20 november 2015 i mål Ö 10183-15 och den 21 december 2015 i mål Ö 10725-15 samt Göta hovrätts beslut den 9 september 2008 i mål Ö 2416-08, den 23 februari 2012 i mål Ö 693-12, den 27 december 2012 i mål Ö 3624-12 och den 29 maj 2013 i mål Ö 1465-13 å ena sidan samt beslut den 13 juli 2011 i mål B 1988-11 och den 21 mars 2013 i mål Ö 718-13 å den andra.

Mål liknande detta mål är relativt vanligt förekommande i domstolarna.

Det vore enligt min uppfattning av stort värde för en enhetlig rättstillämpning att Högsta domstolen klargör under vilka förhållanden en EU-medborgare utan hemvist i Sverige som gjort sig skyldig till brott i Sverige kan häktas pga. flyktfara, särskilt mot bakgrund av likabehandlingsprincipen i EU:s s.k. rörlighetsdirektiv.

Mot denna bakgrund tillstyrker jag att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i frågan om häktning.

Bevisuppgift m.m.

Jag åberopar inte någon bevisning och anser att målet kan avgöras utan huvudförhandling. Jag har inte något ytterligare att anföra i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö
Norrorts åklagarkammare i Stockholm (AM-129516-16)
Kammaråklagaren Robert Näppi